

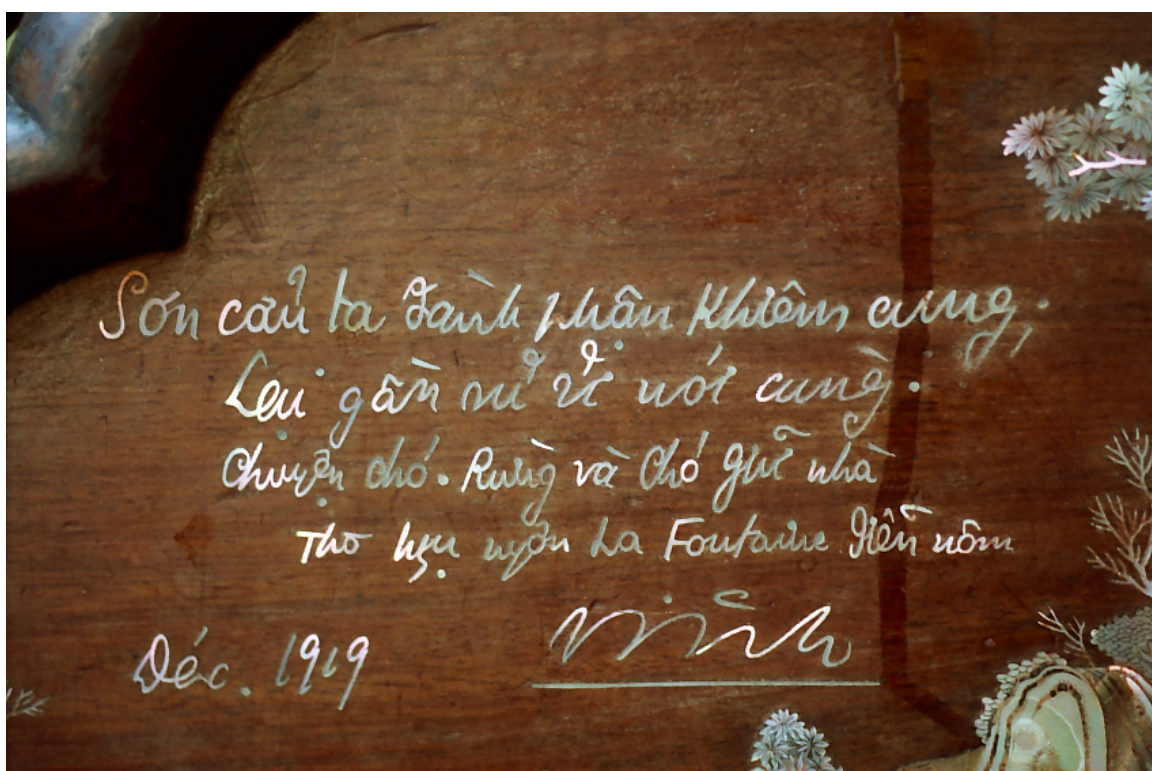
La Fontaine en incrustation de nacre

(Đồ khảm xà cừ ghi tên La Fontaine)

par ĐINH Trọng Hiếu, JJR 1956

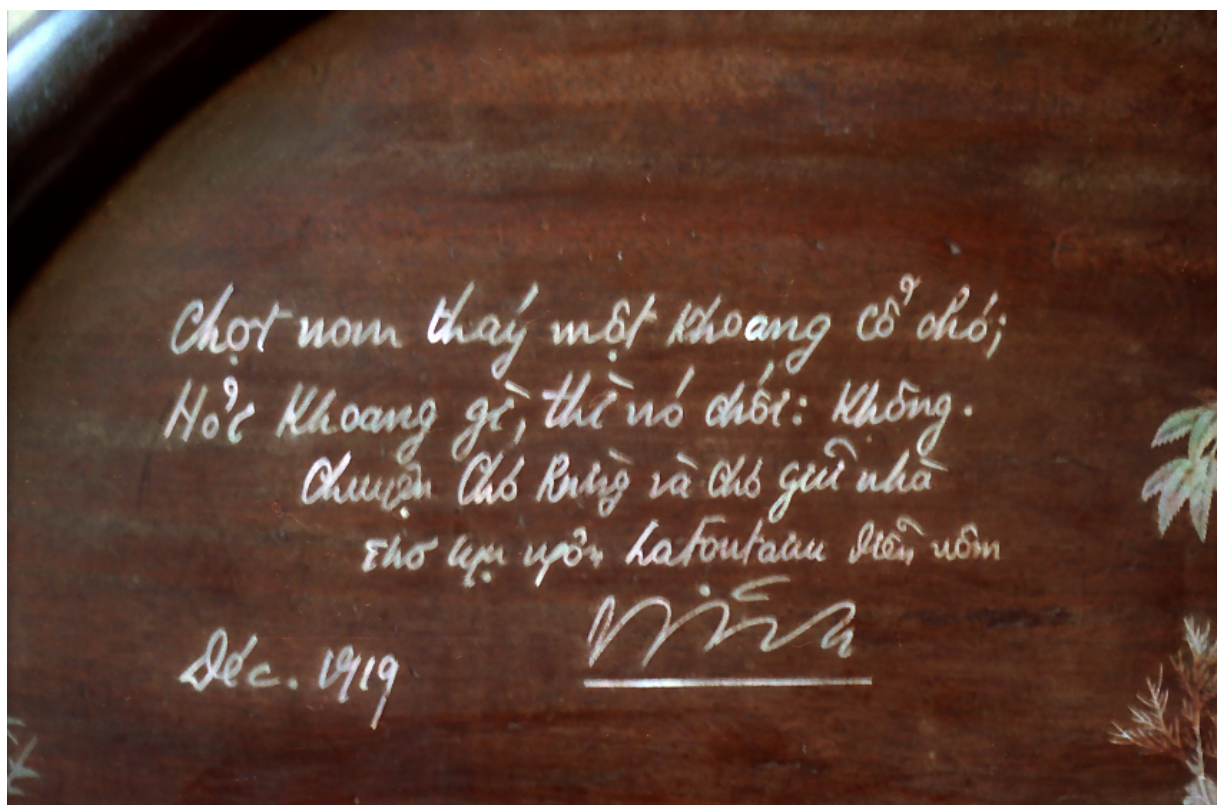

Il y a quelque chose d'insolite dans le rapprochement du nom, bien connu, de La Fontaine, notre fabuliste de renommée planétaire, et une technique qui l'est beaucoup moins. Cependant, regardez, il y a bien ces lignes incrustées : *Sơn cầu ta đành phận khiêm cung / Lại gần rủ rủ nói cùng. Chuyện chó rừng và chó giữ nhà. Thơ ngụ ngôn La Fontaine diễn nôm. Déc. 1919. Vĩnh.*

« Le loup donc l'aborde humblement / Entre en propos, et lui fait compliment... ». « Le Loup et le Chien ». Fable de La Fontaine, traduite en vietnamien (textuellement, en *nôm* (langue vernaculaire, du « Sud »). Décembre 1919. Vĩnh (pour Nguyễn Văn Vĩnh).

Ces quelques lignes appellent un bref commentaire. Il s'agit bien du *quốc ngữ*, c'est-à-dire de l'écriture romanisée censée reproduire le langage vernaculaire, qui est utilisé ici comme légende à des scènes d'incrustation de nacre, sur le dossier d'un divan droit (*trường kỷ*, ou *tràng kỷ*) en bois de palissandre. C'est assez curieux pour que l'on s'y attarde, car c'est bien la première fois que le *quốc ngữ* sert comme élément décoratif dans l'art mobilier traditionnel, qui utilisait habituellement l'écriture chinoise.

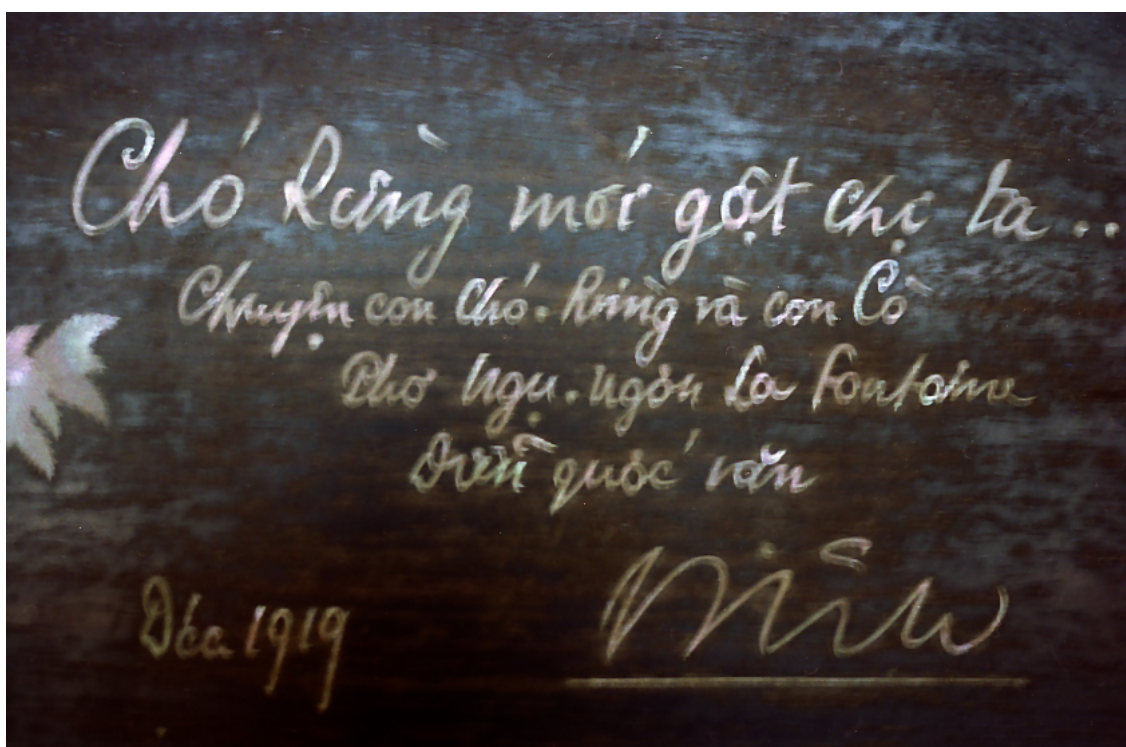
« Chemin faisant, il vit le cou du chien pelé. / Qu'est-ce là ? lui dit-il. –Rien. –Quoi ! rien ? » « Le Loup et le Chien ». Fable de La Fontaine traduite en vietnamien. Décembre 1919. Vĩnh.

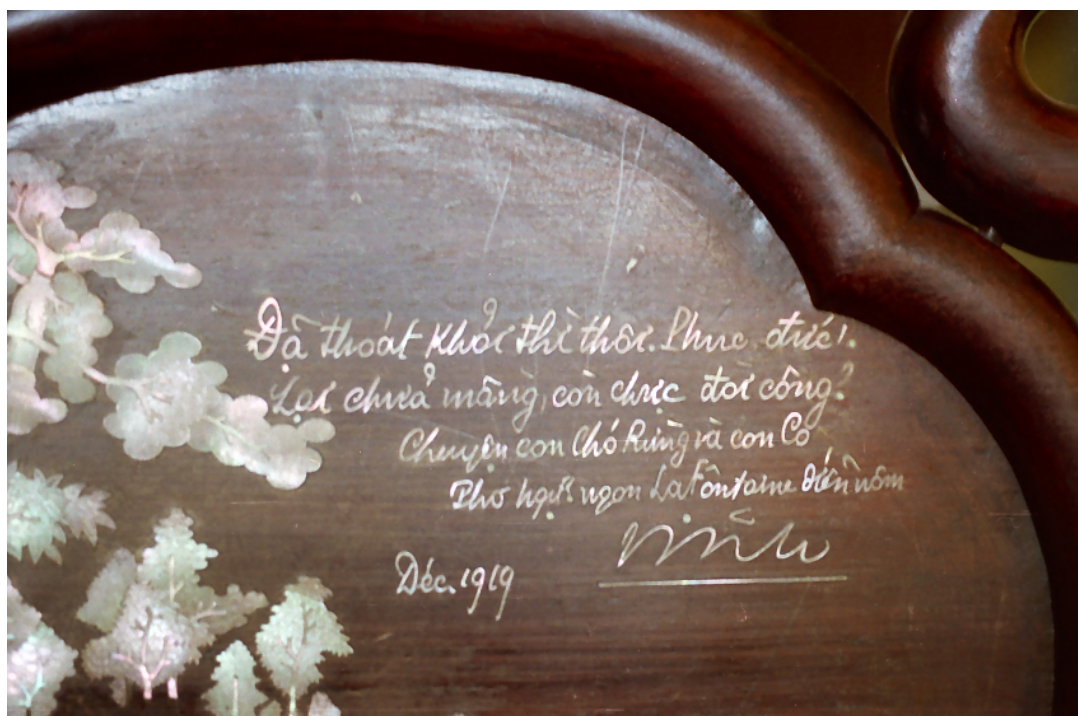
« Il importe si bien, que de tous vos repas / Je ne veux en aucune sorte... ». « Le Loup et le Chien ». Fable de La Fontaine traduite en vietnamien. Décembre 1919. Vĩnh.

« Un os lui demeura bien avant au gosier. / De bonheur pour ce loup, qui ne pouvait crier, / Près de là passe une Cigogne ». « Le Loup et la Cigogne ». Fable de La Fontaine, traduite en vietnamien. Décembre 1919. Vinh.

« Il lui fait signe ; elle accourt ». « Le Loup et la Cigogne ». Fable de La Fontaine, traduite en vietnamien. Décembre 1919. Vinh.

« Votre salaire ! dit le Loup : / Vous riez, ma bonne commère ! / Quoi ! ce n'est pas encore beaucoup / D'avoir de mon gosier retiré votre cou ! / Allez, vous êtes une ingrate : / Ne tombez jamais sous ma patte. » Le Loup et la Cigogne ». Fable de La Fontaine, traduite en vietnamien. Décembre 1919. Vĩnh.

Le lecteur vietnamisant trouvera ci-après quelques lignes sur les circonstances qui nous ont valu ce rapprochement entre un artisanat traditionnel du Vietnam et La Fontaine, rapprochement dû à Nguyễn Văn Vĩnh (1882-1936). Sur Nguyễn Văn Vĩnh, je me permets de vous recommander cette biographie à la fois succincte, intelligente et synthétique, par Emmanuelle Affidi :

<http://www.adaly.net/activites-de-l-association/p%C3%B4le-francophonie-cultureeducation/nguyen-van-vinh/>

Nguyễn Văn Vĩnh, người có công lớn với chữ quốc ngữ ở Bắc Kỳ và Trung Kỳ¹, cũng là người nắm bắt được cái tinh xảo của nghề khảm xà cừ của thợ thủ công Việt Nam. Ông đã dùng cách khảm xà cừ để củng cố địa vị chữ quốc ngữ ngay trong trang trí đồ đạc, đồng thời cũng làm quảng bá việc dịch thuật của ông, nhất là đối với thơ ngụ ngôn của La Fontaine. Hiện nay, chỉ còn lại chiếc tràng kỷ với vài giò trong bản dịch hai bài ngụ ngôn « Chuyện chó rừng và chó giữ nhà » (« *Le loup et le chien* ») và bài : « Chuyện chó rừng và con cò » (« *Le loup et la cigogne* »)².

Mấy điều đáng chú ý : Nguyễn Văn Vĩnh trích một hai câu thơ dịch ghi ở cạnh những bức khảm xà cừ, điều này gợi trí tò mò của người đọc mà không cần dùng quá nhiều chữ quốc ngữ trong trang trí. Tên La Fontaine được ghi ngay trên chữ ký « Vĩnh » và mốc thời gian « Déc. 1919 », tất cả những hàng chữ ấy là thủ bút của ông, chắc ông đã viết với khổ to như ta thấy trên tràng kỷ, rồi thợ thủ công dùng giấy « can » mà sao ra, theo thể thức đã được

¹ Do tình hình lịch sử của nước ta, khi miền Bắc và miền Trung mới chấp chững bước vào việc dùng chữ quốc ngữ, thì ở miền Nam quốc ngữ đã đạt trình độ cao : Nguyễn Văn Vĩnh lập « Hội dịch sách » vào năm 1907 (Hà Nội), thì năm 1895 Huỳnh Tịnh Paulus Của đã xuất bản cuốn Đại Nam Quốc Âm Tự Vị (Sài-Gòn), và Trương Vĩnh Ký đã xuất bản tập Chuyện đời xưa năm 1867 (Sài-Gòn)... Điều ấy không làm giảm công lao của Nguyễn Văn Vĩnh trong sự quảng bá chữ quốc ngữ.

² Có nơi chú thích sai « Chuyện con cáo và con cò » (« *Le renard et la cigogne* »), bài này là một bài ngụ ngôn khác.

Hocquard mô tả³, trước khi khắc gỗ, rồi khảm xà cừ thật tinh vi, cho nên nét chữ giữ nguyên dạng của thủ bút. Đây cũng là dịp để ta thấy việc khôi phục óc tự tin vào bản thân của mình : chữ ký không rườm rà, thu gọn vào tên riêng, việc này còn đợi hàng thập niên sau mới thấy trên những bức họa mà tác giả là người Việt. Về cái mốc thời gian, có ý kiến cho rằng đây là thời điểm mà chữ quốc ngữ sắp thịnh trị, vì năm 1919 cũng là năm cuối có khoa thi ở Huế. Nhưng việc Nguyễn Văn Vĩnh ghi năm tháng bằng Dương lịch biểu hiện rõ ràng óc cách tân của ông. Duy cái việc mà dịch giả nổi tiếng ấy dùng hai cụm từ « diễn nôm » hoặc « diễn quốc văn » để « diễn » công việc « dịch thuật » của mình, đúng là giữ lại những từ cổ xưa, nay không còn thông dụng.

Tôi chụp những hình này vào cuối năm 1996, khi đến thăm bác Nguyễn Dực, người con thứ tám của Nguyễn Văn Vĩnh, tại ngôi nhà số 43 Hàng Bài, ở Hà Nội.

Chiếc tràng kỷ trên có thể là hiện vật duy nhất còn sót lại, trong bộ bàn ghế và tủ của gia đình Nguyễn Văn Vĩnh. Rất có thể sinh thời ông, còn những bộ đồ khảm xà cừ khác minh họa những bài ngụ ngôn của La Fontaine, nhất là bài « Con ve sầu và con kiến » (« *La cigale et la fourmi* »), thông qua lời thuật của nhà văn Vũ Bằng. Tràng kỷ này được giữ lại trong gia đình nhờ công của người cháu nội, ông Nguyễn Lâm Bình, và hiện nay thuộc quyền sở hữu của ông. Nếu mà nó lưu lạc, hoặc thuộc quyền sở hữu của người khác không biết đến cái giá trị « lịch sử » ấy, thì thật uổng, vì đây là cái bằng cứ hiển hiện của mối giao lưu văn hóa Việt-Pháp, đã ngót nghét một thế kỷ, đủ để ta trân trọng ghi lại bằng bộ hình ảnh này.

³ Xem bài của tác giả : http://aejrsite.free.fr/goodmorning/gm133/gm133_IncrustationDeLaNacre.pdf

Đ.T.H.